

КОРЕКЦІЯ ПРОЯВІВ ІНФАНТИЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ МЕТОДОМ СИМВОЛДРАМИ В УМОВАХ ПРИШКІЛЬНОГО ЛІТНЬОГО ТАБОРУ

В статті розглядається переважно проблема феномена інфантильності, проявів інфантильності; досвід роботи практичного психолога, розкривається сутність методу символдрами та використання цього методу в межах шкільної психологічної служби, особливо під час перебування дітей (школярів) у пришкільному літньому таборі.

Ключові слова: інфантильність, корекція проявів інфантильності, символдрама, шкільна психологічна служба.

К. Юнг називав інфантильністю – стан людей на початку ХХ століття "безмірно розрослим дитячим садком" [6].

Слід зазначити, що проблема інфантильності є актуальною зараз як ніколи.

Зустрічаються випадки, коли дорослі люди демонструють психологічні якості більш ранніх підліткових етапів. Таке явище є проявом феномена інфантильності.

Можна виокремити кілька критеріїв інфантильності:

По-перше, це відсутність ініціативи і небажання нести відповідальність.

По-друге, постійна зміна пріоритетів, не має чіткої соціальної позиції.

По-третє, це небажання вести самостійне "доросле" життя, не відбувається так звана сепарація, відділення дитини від батьків.

Слід зазначити, що в цьому є вина і батьків, при чому, в більшій мірі. Щоб виховати особистість, потрібно самому бути особистістю. Нерідко, коли батьки повністю усе вирішують за дитину, не даючи їй права вибору. Мабуть, це гаразд у три роки, але не для підлітка, а дорослої людини тим паче. Батьки бояться втратити контроль над дитиною і зовсім перекривають її ініціативу і відчуття відповідальності.

Ще одним із ознак інфантильності є не вміння заробляти гроші, які потрібні для життя, для вдоволення усіх життєвих, соціальних потреб. Такі люди взагалі не вміють розпоряджуватися грошима. Часто буває, що така людина, виходячи на роботу, скаржиться, що ця робота не для неї, вона втомлює, особистість не може реалізуватися тощо. Також одним із виходів із цієї невдоволеності роботою є постійний пошук себе у різноманітних галузях, бажання не працювати, а вчитися. Це загальна і зверхня характеристика проявів інфантильності.

Нам дуже цікаві причини такого феномена і шляхи корекції.

Феномен інфантильності є предметом розгляду, як правило, медиків, психологів і педагогів.

Так, у медицині інфантильність переважно розуміється як певний патологічний стан, що характеризується затримкою психічного розвитку людини, де домінують риси, властиві дитячому або підлітковому віку.

Що ж стосується підходів психологів і педагогів, та їх позиції в цьому моменті суттєво не відрізняються. Фактично всі вони приходять до того, що інфантильність характеризує незрілість людини, що виражається в затримці її психіки, при якій поведінка людини не відповідає віковим вимогам до неї. Як правило фахівці констатують відставання, що проявляється в розвитку емоційно-вольової сфери й збереженні дитячих якостей особистості. У ранньому віці ознаки інфантильності не виявляються [11]. Тому про інфантильність вказують лише починаючи зі шкільного й підліткового віку.

Саме тому нами було проведено дослідження на предмет наявності при знаків інфантильності в дітей середнього шкільного віку, та підліткового віку.

Середній шкільний вік – вік від 9 до 12-13 років, період, коли діти вже закінчили навчання в початковій школі, де один основний учитель і опиняються у просторі школи, серед нових людей, складають нові стосунки, тут є де розвинути самостійності.

Підлітковий вік, старший шкільний вік – це вік відносин, у цей період відбувається перший етап сепарації від батьків. На нашу думку, цей період у становленні особистості є найважливішим. Криза ідентичності, зміни в фізичному стані, зміна пріоритетів, дитина, як сказав Лев Толстой, "заново народжується", при чому народжується сама.

Метою нашого дослідження було виявити наявність таких ознак інфантильної поведінки. Ми не будемо говорити про наявність феномена інфантильності, відставання в психічному розвитку, тому що нашими респондентами були діти, віком від 10 до 16 років включно, і формування їхньої особистості продовжується. Тому ми можемо прояви інфантильної поведінки характеризувати як симптом з метою його усунення шляхом корекційної роботи.

У дослідженні приймали участь учні загальноосвітньої школи №62 м. Одеси, кількість респондентів: учні середньої школи – 180 дітей, учні старшої школи – 120, всього в дослідженні приймало участь 300 дітей, що становило на той момент – 65% від загальної кількості дітей у школі.

Нами було проведено низка досліджень, а саме:

1. Опитувальник: "Наскільки ти самостійний" - адаптований автором;

2. Проективна методика "Намалюй свій характер" - для загальної характеристики особистості, характеру, стосунків із однолітками, відношення до розваг тощо [10].

3. В нас існує одна із гіпотез, що інфантильна поведінка є проявом залежної поведінки: від батьків, від обставин, від настрою тощо. Тому нами була проведена методика (авт. канд. мед. наук, лікар – психіатр К.В. Аймедов) – "Анонімні геймери" – суть у тому, щоби виявити, наскільки багато часу дитина приділяє не основній своїй діяльності, а комп'ютерним іграм [1].

4. Для учнів старшої школи низка профорієнтаційних методик, а саме:

- Ціннісні орієнтації;

- Взаємозв'язок типу особистості із вибором професійної діяльності. [9].

Нами було виявлено, що більшість дітей, а саме 119 учнів середньої школи (66%) мають низький рівень самостійності, але намагаються бути самостійними, останні – 61 учень (34%) представлені в більшій мірі собі і виражено самостійні. Також серед цих респондентів було виявлено високий рівень залежності від комп'ютерних ігор у 94 учнів (52%), але вона ще не переросла до адиктивної поведінки. Слід зазначити, що залежність від комп'ютерних та азартних ігор не є хімічною, це суто психологічна проблема. І такі високі показники можна також пояснити віком респондентів. В цьому віці дуже загострені почуття, дітям іноді хочеться побути за межами реальності [5].

Серед учнів старшої школи показники проявів інфантильності значно менше: із 120 респондентів, лише 43 учня (36%) мають один або кілька при знаків інфантильної поведінки. Слід підкреслити, що ми сподівалися на менші показники, тому що більшість учнів на перший погляд самостійні, ініціативні та відповідальні.

Однією з форм роботи шкільного психолога є робота в пришкольньому таборі. Метою літнього пришкольнього табору є оздоровлення. Як свідчать накази Ради здоров'я, які існують у кожній загальноосвітній школі, літній період вважається найбільш сприятливим для оздоровлення дитини, і обов'язком дорослих: батьків, учителів, адміністрації школи, у т.ч. психолога школи підтримувати та надати всі необхідні умови задля реалізації цієї мети, оздоровлення, відпочинок, відновлення фізичного, психологічного здоров'я кожного учня.

Під час літніх канікул та перебування дітей у літньому таборі існує можливість для здійснення рекреації, відновлення та вирішення низки психологічних питань для кожної дитини. Але нашою метою не було вирішення кризових ситуацій, поглинання дитину у вирішення її проблем чи вплив на стан. Ми бажали допомогти і сприяти найбільш ефективному відпочинку і відновленню кожної дитини. Задля цього ми вирішили, що елементи методу символдрами (мотиви першої основної ступені) та релаксивні техніки будуть якнайкраще вирішувати поставлені задачі.

Символдрама, відома також як кататимне переживання образів або як сновидіння наяву, створена німецьким психотерапевтом Ханскарлом Льюїнером наприкінці 40-х – на початку 50-х років. В основі методу лежать концепції класичного психоаналізу та його сучасного розвитку (теорія об'єктних відносин М. Кляйн, его-психологія А. Фрейд, психологія "Я" Х. Хартманна, "Self-psychology" Х. Когута та їх наступне опрацювання в роботах Ш. Ференці, М. Балінта, Е. Еріксона, Р. Шпітца, Д. Віннікотта, М. Малер, О. Кернберга, Й. Ліхтенберга). Символдрама має також багато спільного з теорією архетипів та колективного несвідомого К.Г. Юнга, а також з розробленим ним методом активного уявлення. Метод символдрами полягає в уявленні пацієнтом образу на задану психотерапевтом тему - мотив. Метафорично символдраму можна охарактеризувати як "психоаналіз за допомогою образів" [7].

Як виявлено із праць відомих психотерапевтів, цей метод проявив себе клінічно високоефективним при лікуванні неврозів та психосоматичних захворювань, а також при психотерапії порушень, пов'язаних з легкими проявами невротичного формування особистості [2].

Основним контингентом нашої роботи були підлітки та діти середнього шкільного віку.

Нами був запропонований мотив "*Місце, де тобі було добре*", на нашу думку – це найбільш підходящий мотив для дітей, які знаходяться у пришкольньому літньому таборі, вони відпочивають, набираються сил після навчального року, а цей мотив, разом із релаксивною технікою "*Місце, де мені найкраще*" є найбільш ресурсним у даному випадку.

Опишемо сеанс такої терапевтичної техніки.

Дитину, яка зручно розташувалася в кріслі, з заплющеними очима, вводять у стан релаксації. Робиться це за допомогою техніки, подібної до аутотренінгу.

Після досягнення дитиною стану розслаблення їй пропонувалося згадати таке місце на природі (одне з місць ландшафту: води, землі, лісів), де коли-небудь у своєму житті людина почувала себе щасливою, і подумки в образі вирушити туди. Психотерапевт просить описати місце, яке уявляється; при цьому дитині (пацієнту) даються уточнювальні запитання: "Яка погода? Яка зараз пора року? Котра година? Яка температура повітря? Як Ти себе тут почуваш? Скільки Тобі років в образі? Який одяг на Тобі?". Це потрібно для найглибшого входження в образ.

Я.Л. Обухов пропонує задля цього, в уяві виконати нескладні дії: подумки провести рукою по своєму вбранні, відчуті якість тканини; "побачити" свій одяг, взуття тощо; спробувати повернути плечима; глибоко вдихнути повітря (1998) [8].

Все це робиться, щоб краще увійти в образ. Далі задається питання: "Що би Вам хотілося зараз зробити?" Дитині (пацієнту) дозволяється робити в уяві все, що заманеться. У нього може з'явитись бажання погуляти, полежати в траві, нарвати квітів, обстежити місцевість, – психотерапевт при цьому ні в чому його не обмежує.

В образі важливо, щоб пацієнт проговорював (вербалізував) свої почуття та настрої. По виході з образу його запитують: "Що було найприємнішим в образі? Можливо, щось сподобалось менше або викликало негативні емоції? Що було несподіваного, що здивувало найбільше?" Для глибшого пропрацювання емоційного враження, отриманого в образі, ми пропонували дитині намалювати вдома малюнок. Найважливішим у рекреаційному значенні є запам'ятовування тих позитивних емоцій, які дитина відчувала, перебуваючи в образі, та, при необхідності, пригадувати цей образ – "*Місце, де Тобі було добре*" [8].

Деякі психологи, наприклад, у практиці НЛП, пропонують встановлювати якорі, нами також був використаний такий прийом, після виходу дитини із образу, терапевт доторкувався до руки дитини (місце між великим і вказівним пальцями) із словами: "запам'ятай ті враження і позитивні емоції, які тебе охоплювали під час подорожі до місця, де тобі найкраще (в цей момент ставився "якір") і тепер, коли наступного разу ти доторкнешся до цього місця на своїй руці, у твоїй пам'яті будуть порушуватися спогади про це найкраще місце"

"*Місце, де Тобі було добре*" є різновидом одного з головних мотивів основного ступеню символдрами.

На першому етапі проведення символдрами психотерапевт дотримується стратегії позитивного підкріплення пацієнта. Роль психотерапевта при цьому – підтримуюча. Мета описаного мотиву – виявити ресурсний потенціал людини та закріпити позитивні моменти в переживаннях пацієнта.

Важливими моментами і особливостями використання методу символдрами, особливо з дітьми і підлітками є:

1) встановлення довірливих стосунків між психологом і дитиною, це можливо здійснити у попередніх бесідах, сумісній роботі в рамках виховного і навчального процесу в школі; збір анамнезу. виявлення ресурсів пацієнта.

2) Підтримуюча і підживлювальна стратегія. Мотиви: "Джерело сил", "Оаза", "Купіль", "Курортна ванна", "Місце, де Тобі було добре" та інші [8].

Під час упровадження методу символдрами в роботі літнього пришкольного табору, ми вирішили більш доцільно вивчити метод символдрами, щоб використовувати його як корекційну техніку задля розрішення симптому інфантильної поведінки в дітей підліткового віку.

Мотиви символдрами (Гюнтер Хорн): "На вечірці", "Театральна сцена", вирішують едипальні конфлікти, надмірне прив'язування до батьків, а також комплекси і страхи, пов'язані з фізичним станом, із тілом. Допомагає прийняти себе таким, який є, полюбити і розріджувати сильні емоційні переживання, пов'язанні з гормональними змінами [2].

Також пропонуються для корекції інфантильних проявів, а саме формування самостійності і незалежності від батьківської опіки, наступні мотиви:

"На роздоріжжі", "Плавання на човні", "Поїздка на мотоциклі й на мопеді" – символ незалежності, швидкості, динаміки. Для усвідомлення своєї жіночої ідентичності, дівчаткам пропонуються мотиви: "У гавані", "Корабель причалює". Взагалі символ "човна" – є символом долі, переходу з одного етапу в інший. Важливим моментом у формуванні самостійності є – сепарація, або ініціація. Саме мотив "Човен" сприяє проробленню ініціації, переходу з одного стану – життя під опікою батьків до іншого етапу – самостійного життя [2].

Взагалі тема інфантильності, інфантильної поведінки ще потребує найбільш детального дослідження, але ми надалі будемо досліджувати також і вплив використання методу символдрами для корекції проявів інфантильної поведінки серед підлітків, а також у планах є охопити і юнацький вік, як період постпубертату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аймедов К.В. Досвід надання допомоги залежним від азартних ігор та їхнім родинам / К.В. Аймедов // Психіатрія. – 2010. – №4. – С 45.
2. Боев И.В. Символдрама: коррекция личностных и поведенческих нарушений : [монография] / И.В. Боев, Я.Л. Обухов. – Ставрополь: Сервисшкола, 2009. – 167 с.
3. Большой психологический словарь / Сост. Мещеряков Б., Зинченко В. – М. : Олма-пресс. 2004.
4. Васильев А. К. Справочник по психотерапии / А.К. Васильев, Т.А. Кицына, М.В. Овсянников; [под общ. ред. д.м.н., профессора В.В. Макарова]. – М.: Астрель, 2009. – 320 с.
5. Залыгина Н. А. Аддиктивное поведение молодежи: профилактика и психотерапия зависимостей / Залыгина Н.А., Обухов Я.Л., Поликарпов В.А. – Минск : "Профили" 2004.
6. Юнг К. Избранные труды: "Психоанализ и спасение души" / Юнг К. / [пер. с нем. В. Терина]. – СПб., 2000.
7. Лейнер Х. Кататимное переживание образов / Х. Лейнер / [пер. с нем. Я.Л. Обухова]. – М. : "Эйдос" 1996.
8. Обухов Я.Л. Преимущества применения символдрамы при психотерапии детей и подростков / Я.Л. Обухов // Современные направления психотерапии и их клиническое применение. Мат-лы Первой Всероссийской конференции по психотерапии. – М. : Институт психотерапии, 1996. – С. 84-86.
9. Потёмкина О.Ф., Потёмкина Е.В. Тесты для подростков / О.Ф. Потёмкина, Е.В. Потёмкина. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2005. – 320 с.
10. Рогов Е.И. настольная книга психолога. В 2 кн. Кн. 1.: система работы психолога с детьми разного возраста: учеб. пособие / Е.И. Рогов. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. – 383 с.
11. Форманюк Ю.В. До проблеми розуміння феномену інфантильності в психології / Ю.В. Форманюк // Матеріали II всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110 річниці від дня народження Г.С. Костюка 19-20 квітня 2010. – С. 239.

Подано до редакції 23.11.11